

4. STAROVĚKÝ ŘÍM

Vzhledem k tomu, že výklady o státním zřízení a právu ve starověkém Římě jsou pravidelnou součástí výuky Římského práva, kde předchází tradování jednotlivých institutů zejména římského práva soukromého, připomeneme jen to zcela základní.

Řím se postupně z malého městského státu vyvinul v obrovskou, z našeho eurocentristického pohledu světovládnu, říši. Dějiny Říma se tradičně rozdělují na **královskou dobu** (8.–6. st. př. n. l.), **republiku** (5. století př. n. l. – přelom letopočtu) a **císařství** (1. století n. l. – 476), dále se členící na principát a dominát (od začátku 4. století).

Královské doba se považuje za dobu předstátní, i když římská tradice některým králům připisuje vydávání zákonů. **Vznik státu** spojujeme především s reformami připisovanými předposlednímu králi Serviovi Tuliovi. Jejich výsledkem bylo především vytvoření dvou nových forem lidového shromáždění – centurijního a tributního. Centurijní lidové shromáždění (comitia centuriata) bylo uspořádáno podle majetkového klíče s rozhodujícím vlivem nejbohatších občanů. Tributní shromáždění se zase konstitovalo podle územního principu. Obě se mohla podílet na zákonodárství, přičemž centurijní řešilo významnější problémy (vyhlašování války, volba nejvyšších úředníků, udělování římského občanství, soudní funkce). Vedle nich se konstitovala plebejská shromáždění (concilia plebis), jejichž usnesení – plebiscita – zpočátku zavazovala jen plebeje. Jisté demokratické prvky vykazoval způsob ustavování a výkon pravomoci římských úředníků (to ovšem nic nemění na tom, že římská republika byla republikou aristokratickou). Díky svým pravomocem ve finanční a vojenské oblasti si silné postavení získal i senát. V době **principátu** se císaři snažili vyvolat zdání kontinuity s předchozím obdobím. Proto zachovávali republikánské státní instituce, ovšem změnili pravidla jejich obsazování a mnohé kumulovali ve svých rukou. Vedle orgánů převzatých z republiky vytvářeli i orgány nové. V době **dominátu** se na jedné straně říše začala vnitřně členit (a pod tlakem zejména germánských kmenů i zmenšovat), na druhé straně se však moc koncentrovala v rukou císařů, kteří se také stali výlučnými zákonodárci.

Římské právo bylo původně převážně **obyčejové** a velmi primitivní. Pozitivně – i díky inspiraci řeckým právem – je ovlivnilo přijetí **Zákona dvanácti desek** v polovině 5. století. Římské soukromé právo (**ius civile**) se začalo intenzivně rozvíjet díky stykům s právními řádami obyvatelstva nově získaných území (**ius gentium**). Vrcholným stadiem prošlo zejména v posledním století před naším letopočtem a v prvních dvou stoletích našeho letopočtu. Nezdokonalovalo se však především zákonodárnou činností komičů, ale v rozhodovací praxi soudů, o níž nám podávají svědectví především **práce významných římských právníků a Hadriánův trvalý edikt** z druhého století našeho letopočtu, který ovšem už právotvornou činnost římských soudů konzervoval. Cennou a specifickou právní památkou je **Gaiova učebnice** ze stejné doby, jejíž členění římského soukromého práva se po recepci římského práva ve středověku stalo „normou“ pro členění soukromého práva až do 19. století. O období konce principátu a dominátu hovoříme jako o období úpadku či **vulgarizaci římského práva**. Je to ovšem pohled, který akcentuje pouze kvalitu právní úpravy a vidí, že nové právní normy byly zpravidla mnohomluvné a usilující o originální formu bez ohledu na obsah a přesnost sdělení, proto zpravidla nejasné či přímo nesrozumitelné. Z jiného úhlu pohledu nejde přehlédnout, že se římské právo zabydlo i na územích, která už k říši nepatřila. V germánských říších se jím řídilo původní obyvatelstvo, ale postupně začalo – pozitivně – ovlivňovat i právní systémy germánských národů (kmenů). Tvůrcem právních předpisů, pro něž zpravidla používáme označení **leges generales**, byl císař (a někteří císaři při tom byli velmi výkonní). Z právních památek tohoto období jsou významné soukromé a oficiální soupisy právních aktů vydávaných císaři (**kodexy** – Hermogeniánův, Gregoriánův a oficiální Theodosiánův). Specifickou roli hrály tzv. **citační zákony**. Tyto předpisy s ohledem na velké množství prací římských právníků stanovovaly, kteří právníci požívali takové autority, že je možné se na jejich práce odvolávat.

Když se říše rozdělila na dvě části, její západní část se neubránila germánskému tlaku a ve druhé polovině 5. století (476) zanikla. Jelikož s tímto datem obecně spojujeme konec starověku, ucelená kodifikace římského práva – **Justiniánská kodifikace** (Corpus iuris civilis, CIC) – se vlastně zrodila až ve středověku.